

اسنادی که مشهد را زنده داشته اند

مرور برخی داشته‌های مرکز اسناد تاریخ و توسعه شهر که تاریخ مشهد را روایت می‌کنند

قدیمی‌ترین عکس از مشهد که آنتونی جانوزی از پایین خیابان گرفته است و در مرکز اسناد تاریخ و توسعه شهر شهرداری مشهد موجود است

حسین بیات امروز گذشته مرکز اسناد تاریخ و توسعه شهر شهرداری مشهد به طور رسمی افتتاح شد. مرکزی که از سال ۹۵ فعالیت غیررسمی خود را در زمینه جمع‌آوری اسناد شروع کرده و توانسته است بسیاری از اسناد هویت سازمانی و شهری و تصاویر توسعه آن را گردآوری کند. این مجموعه با طراحی و پیاده‌سازی درگاه جامع اسناد تاریخ و توسعه شهر مشهد، در حال حاضر موفق شده حدود ۵ میلیون عدد انواع سند را در ساختار خود ذخیره و نمایه‌سازی کند. این مرکز همچنین برای ارائه خدمات آرشیوی به پژوهشگران و علاقه‌مندان سامانه‌ای به نشانی asnad.mashhad.ir طراحی و پیاده‌سازی کرده است تا داده‌های ارزشمند آن با روش‌های علمی و مبتنی بر کلیدواژه‌ها به صورت یکپارچه مدیریت شوند. نظر به افتتاح رسمی مرکز اسناد تاریخ و توسعه مشهد مروری داشته‌ایم بر برخی از داشته‌های آن که براساس آن‌ها می‌توان تاریخ تشکیل و توسعه بلدیه مشهد را روایت کرد.

مرکز اسناد تاریخ و توسعه شهری مشهد سعی کرده است به تاریخ شهر، آرشیوی مدون از تاریخ شهر و شهرداری برای ساختن شهری با هویت و کارکنان شهرداری آشنا فراهم کند. این مرکز با نمایه‌سازی برای بیش از ۵ میلیون عکس، سند، روزنامه و... بستری برای پژوهشگران حوزه تاریخ و هویت و مدیران فرهنگی، عمرانی و برنامه‌ریزی

شهر فراهم آورده است تا پژوهش‌های خود را مرزین به پیشین‌های مستدل کنند. شهروندان مشهدی هم منتفع از این سامانه هستند و می‌توانند در غنایبخشیدن به این آرشیو همراه شوند، چرا که هویت شهر همچون خود شهر جز با مشارکت آنان سامان نخواهد گرفت.

مروری بر تاریخچه انجمن بلدی
۲۱ مهر ماه ۱۲۸۶ خورشیدی فرمان آغاز فرایند انتخابات انجمن بلدی در مشهد توسط والی خراسان صادر شد. ۵ اسفندماه همان سال اولین انتخابات انجمن بلدی در مسجد گوهرشاد برگزار شد و ۱۱ اسفند ماه اسامی ۳۰ نماینده انجمن اعلام شد. فردای آن روز (۱۲ اسفند ماه ۱۲۸۶) اولین جلسه انجمن بلدی مشهد برگزار شد و در دومین جلسه که ۱۳ اسفندماه دایر شد، منتصرالملک به سمت اولین رئیس انجمن بلدی که رئیس بلدی یا همان شهرداری هم بود، انتخاب شد.

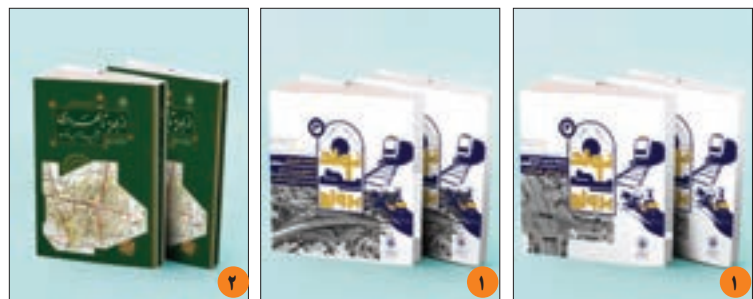
تا سال‌ها همچنان رئیس انجمن شهر و بلدی یک نفر بود. همچنین تأییدش از سال ۱۳۲۸ با وجود گسست‌های ناشی از ناامنی سیاسی، ۱۴ دوره انجمن شهر تشکیل شد. ۱۲ مهر ۱۳۴۷ هم انتخابات دوره پانزدهم برگزار و از آن پس به طور متناوب هر ۴ سال انتخابات انجمن شهر برگزار شد. ریاست ۳ دوره پایانی انجمن شهر پیش از انقلاب را به ترتیب حسن مکرم (۱۳۴۷ تا ۱۳۵۱)، محمدتقی رادپور (۱۳۵۱ تا ۱۳۵۵) و احمد مدرس (۱۳۵۵ تا بهمن ۱۳۵۷) برعهده داشتند.

می‌توان با قطعیت گفت با گسترش فعالیت‌های شهرداری، «انجمن بلدی» و پس از آن «انجمن شهر» و اکنون «شورای اسلامی شهر»، به نمایندگی از مردم مشهد هم‌پای شهرداری در تصمیم‌گیری‌های مدیریت شهری سهیم بود و تنها در دوره ۹ ساله ۱۳۲۸ تا ۱۳۴۷ به سبب تغییر قوانین و از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی تا سال ۱۳۷۸ که اولین دوره شورای اسلامی شهر مشهد تشکیل شد، مدیران شهری از این بازاری مشورتی مردمی برخوردار نبودند. ۹ اردیبهشت ماه ۱۳۷۸ بود که اولین دوره شورای اسلامی شهر کار خود را آغاز کرد. به همین ترتیب تاکنون شش دوره شورای اسلامی شهر تشکیل شده است.

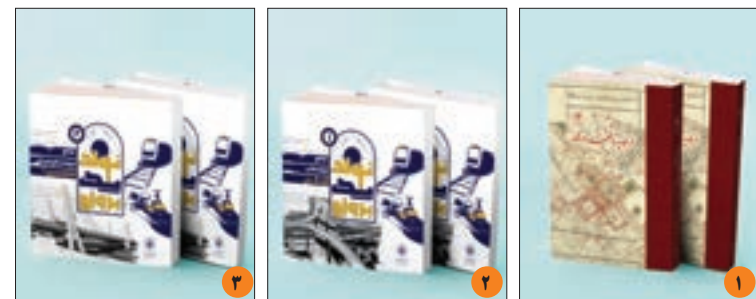
انتخاب رئیس این نهاد تصمیم‌گیر شهری به صورت سالانه انجام می‌شود، بر این اساس اسماعیل مفیدی و علی اکبر رزمی (۱۳۷۸ تا ۱۳۸۲)، بار دیگر علی اکبر رزمی (۱۳۸۲ تا ۱۳۸۶)، سیدمحمد طباطبایی و علی اکبر رزمی (۱۳۸۶ تا ۱۳۹۲) کمال سرویها (۱۳۹۲ تا ۱۳۹۶) و محمدرضا حدیدی (۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰) و حسن موحدیان و مهدی ناصری (۱۴۰۰ تا کنون) در این سمت به مردم و شهر خدمت کرده‌اند.

● شکل‌گیری بلدی و جایگاه مرکز اسناد
ناصرالدین شاه از فرنگ برگشته به سرش می‌زند که برای پایتخت خود بلدیة تأسیس کند تا اموری همچون روشنایی و نظافت و اداره شهر بر عهده مسئولان آن باشد. همین می‌شود که یک فرنگ رفته به نام «عباس‌خان مهندس یا شبی» وزیر تهران یا اولین شهردار این شهر می‌شود، اما خیلی زود و پس از تلاش‌های اصلاحی او در بازار شهر فرصت‌های نخستین برای تشکیل بلدی از دست رفت و این اداره تعطیل می‌شود. بالاخره مشروطه در سال ۱۲۸۵ خورشیدی به سرانجام می‌رسد و اولین دوره مجلس نمایندگان مردم شکل می‌گیرد. در اسفند همان سال اول مشروطه، بحث احیای دوباره بلدی مطرح و بالاخره اداره بلدی جزئی از تشکیلات وزارت کشور می‌شود، نظام نامه آن هم در ۱۹ خرداد ۱۲۸۶ با عنوان «قانون بلدی» تصویب شده است، اما شرایط سیاسی آن دوران سبب می‌شود که اولین بلدیة قانونی تهران سه سال بعد در سال ۱۲۸۹ خورشیدی شکل بگیرد. به دنبال آن و به تدریج نهاد مدرن «بلدی» در دیگر شهرهای ایران تأسیس می‌شود. در همین راستا پس از برگزاری اولین انتخابات انجمن بلدیة مشهد، ۱۳ اسفند ۱۲۸۶ خورشیدی با انتخاب اولین رئیس بلدی، شهر مشهد نیز صاحب «بلدی» یا شهرداری می‌شود. از این زمان با وجود فراز و نشیب‌های فراوان در تاریخ مشهد و شهرداری آن، این نهاد مدرن نقشی اساسی در توسعه مشهد دارد. جمعیت مشهد در این دوره حدود ۱۲۰۰۰۰ نفر است، امروز از کمتر از ۱۰۰ هزار نفر به بیش از ۳ میلیون نفر رسیده و وسعتش هم از حدود ۷ کیلومترمربع به بیش از ۳۲۵۰ کیلومترمربع رسیده است. در این میان می‌توان نقش محوری شهرداری را در روند توسعه شهر از میان اسناد، یادداشت‌ها و مکاتبات برجایمانده جست‌وجو کرد.

اسناد آرشیو شده مکاتبات روزمره اداری نیستند، آن‌ها از طرح‌های کنار گذاشته شده می‌گویند و تغییراتی که در طرح‌های اولیه ایجاد شده است، از چاره‌اندیشی رفع مشکلات مالی تا قراردادهای بزرگ این داده‌ها هم تاریخ شکل نگرفته شهر هستند و هم پندها و ایده‌هایی برای مدیران شهری امروز. عکس‌های مشهد قدیم فقط نوستالژی و تاریخ مصور نیستند، آن‌ها از شهری روایت می‌کنند که پوست انداخته و همچنان به توسعه نیاز دارد، امانی خواهد هویت و معنویتش را از دست بدهد. اگر بدانیم در معبری که می‌خواهیم بازسازی کنیم چه اتفاقاتی رخ داده و ساکنانش چه تاریخ جمعی ویژه‌ای از آن دارند، بی‌شک نتیجه کارمان متفاوت با یک کارشناس معمولی است.

- کتاب‌های در دست چاپ:
- ۱ «تولد یک پروژه»، سه کتاب «پنجاه پایین خیابان»، «میدان عدالت» و «فلکه تلویزیون تا میدان جمهوری اسلامی»
- ۲ «از بلدیة تا شهرداری»، جلد دوم (دوره پهلوی اول)
- ۳ «بر فراز شهر»، جلد اول (منتخبی از تصاویر هوایی شهر مشهد مقدس در دهه‌های ۵۰ تا ۸۰ خورشیدی)
- ۴ «بر فراز شهر»، جلد دوم (منتخبی از عکس‌های هوایی شهر مشهد مقدس در دهه پایانی قرن ۱۴ خورشیدی)
- ۵ «عمارت سفید شهر» درباره ساخت ساختمان شهرداری
- ۶ «در مسیر زمان»، روایت یک شهر مقدس» (آلبوم عکس‌های مستشرقین از مشهد)

- کتاب‌های تولید شده در مرکز اسناد تاریخ و توسعه شهر شهرداری مشهد:
- ۱ «از بلدیة تا شهرداری»، جلد اول (دوره قاجار) تاریخچه تأسیس مدیریت شهری در مشهد مقدس
- ۲ «تولد یک پروژه ۱»، تقاطع چهارسطحی آزادگان
- ۳ «تولد یک پروژه ۲»، تقاطع غیرمسطح و میدان امام حسین (ع)
- ۴ «وقف شادی»، نگاهی به تاریخچه باغ وکیل آباد
- ۵ «سرانیده کاخ نظم بلند»، مجموعه تصاویر آرامگاه فردوسی
- ۶ «خدمات در شهرداری»، مجموعه‌ای از خدماتی که شهرداری به مردم ارائه می‌دهد.

روند شکل‌گیری انجمن بلدیة در مشهد

- ۲۱ مهر ۱۲۸۶: صدور اجازه آغاز فرایند انتخابات انجمن بلدیة در مشهد توسط رکن الدوله (پدر مراد)
- ۱۵ آبان ۱۲۸۶: انتخاب هیئت ناظر در محلات شگانه برای برگزاری انتخابات انجمن بلدیة
- ۵ اسفند ۱۲۸۶: آغاز انتخابات انجمن بلدیة در مسجد گوهرشاد
- ۱۱ اسفند ۱۲۸۶: اعلام اسامی ۳۰ نماینده انجمن شهر
- ۱۲ اسفند ۱۲۸۶: برگزاری اولین جلسه انجمن بلدیة مشهد (کتابچه) (قانون بلدیة)
- ۱۳ اسفند ۱۲۸۶: انتخاب اولین رئیس انجمن بلدیة مشهد

انقلاب مشروطه به عنوان یک خیزش و بیداری نقطه عطفی در تاریخ کشور ایران محسوب می‌شود و سبب دگرگونی در ساختار سیاسی، اجتماعی و فرهنگی کشور شد. یکی از مهم‌ترین این تغییرات ایجاد نهاد های نوین اداری و تلاش برای سازمان‌دهی و روشمندی در ارتباط با مردم و برآورده کردن نیازهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی آن‌ها بود. خراسان در این دوره از مناطقی است که به دلیل فشارهای سرکوب‌کننده داخل و اختلاف میان گروه‌های آن دیرتر از دیگر نقاط کشور مشروطیت را پذیرفت. همچنین پذیرش مشروطیت آن نیز متفاوت از نقاط دیگر است.

پیشینه تدوین قوانین و نظام نامه‌های مدیریت شهری در ایران

- ۱۲۵۸: تدوین اولین دستورالعمل نظمیة در ایران توسط کنت دومنت فرت
- ۱۲۵۸: تدوین اولین قانون احتساب دارالخلافه (تهران) به دستور اعتماد السلطنه
- ۱۲۵۹: ابلاغ قانون احتساب دارالخلافه توسط کامران میرزا
- ۱۲۸۳: تنظیم و ابلاغ دستورالعمل نظمیة و حفظ اصحت توسط مختار السلطنه
- ۱۲۸۶: تصویب قانون تشکیل بلدیة در اولین دوره مجلس شورای ملی

منبع: اداره کل روابط عمومی و امور بین‌الملل شهرداری مشهد مرکز اسناد